

Коновалова І.О.

студентка,

Науковий керівник: Козаченко А.І.

кандидат юридичних наук,

доцент, завідувач кафедри,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ ЗА РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ І ЦЕРКОВНИМИ СТАТУТАМИ ВОЛОДИМИРА ТА ЯРОСЛАВА

У наш час за умов розбудови демократичної держави в Україні проблема гендерної рівності прав чоловіків і жінок займає особливе місце у юридичній науці. Аналіз правового становища жінки у Давньоруській державі представлений у роботах таких науковців, як Я. Щапов [1], А. Пономарьов [2], Н. Пушкарьова [3], Н. Грицяк [4], Е. Плісовська [5], М. Ричко [6] та інших.

Жінки, впродовж усієї історії українського народу, зазвичай були обмежені у використанні своїх прав і свобод порівняно з чоловіками. Хоча й траплялися спроби запровадити ідею рівноправності в законодавчу основу нашої держави. Найвідоміші документи Київської Русі, які встановлювали правове становище жінки – Руська правда [7], Статут князя Ярослава про церковні суди [8] та Устав Князя Володимира. Проаналізувавши їх, можна відмітити, що за ознакою статі та соціальної приналежності була закріплена правова нерівноправність чоловіків та жінок.

Вже з моменту народження дівчина мала певні права. «Руська Правда» гарантувала їй майнові права та охороняла її честь та гідність, навіть якщо вона не була заміжня. Хоча згідно руських звичаїв, донька, за наявності братів, не претендувала на спадщину батька, але була наділена приданим. Сім'я повинна була своєчасно віддати її заміж, або ж вони мали сплатити штраф церкві, що встановлює Церковний Устав Ярослава (ст. 29) [8, с. 43]. Дівчина могла вільно обирати нареченого і її згода на одруження була обов'язковою. Вступати до шлюбу могла лише досягнувши шлюбного віку (15-16 років). Існували заборони щодо одруження з представником іншої конфесії (але на жінок членів родин Великих князів київських поширена не була) згідно з «Уставом Князя Володимира» (ст. 19) та не дозволялося виходити заміж більше двох разів. Відповідно до ст. 110 «Руської Правди», не заохочувалися церквою шлюби укладені між представниками різних соціальних станів [7, с. 33]. Та варто зауважити, що жінка не знаходилася під опікою чоловіка у шлюбі й була повністю дієздатною особою з моменту одруження. Справа розлучення, за статутом Ярослава, яскраво виражала нерівноправність жінки і чоловіка. Хоча ініціатором міг стати будь-хто з подружжя, незалежно від соціального стану [2, с. 44]. Та лише в разі провини дружини розлучення ставало неминучим. Церковний Устав Ярослава у ст. 53 чітко визначав умови за яких шлюб негайно розривався. У випадку підозри жінки в невірності, чоловік міг віддати її на випробування у виді ордалій церкві, про що визначається у ст. 10 [9, с. 154]. Зрада чоловіка не могла стати

причиною скасування шлюбу. Але якщо жінка все ж домогалась розлучення, то одержувала грошову компенсацію, розмір якої встановлювався відповідно до соціально стану сім'ї [10, с. 23]. Відповідно до статуту Ярослава, у ст. 17 було засуджене багатоженство, а щодо заборони стосунків між родичами було присвячено аж 6 статей (22-28 ст.) [8, с. 43].

У Київській Русі жінки були повноправними суб'єктами майнових відносин. Вони мали придане і майно, яким могли вільно розпоряджатися і витратити на власні потреби. За «Руською Правдою» розширеної редакції (статті 55, 91, 98), отримати право власності жінки могла при одруженні, у спадок або під час здійснення певних правочинів (позика, купівля-продаж, дарування, застава та ін.). Відповідно до цих норм, жінки могли укласти різні угоди і виступали повноправним суб'єктом зобов'язань. Варто зазначити, що жінка могла скласти заповіт на родичів, дітей, церкву, про що зазначалося у статті 103 та 106 «Руської Правди» [7, с. 33-34].

На той час, Київська Русь – єдина європейська держава, у якій жінки могли успадкувати власність у випадку смерті чоловіка [11, с. 40]. Вона залишалася головною у родині і повністю відповідала за достаток сім'ї та сплату податків. Статусу вдови та її спадкових прав відводиться окреме місце у Руській Правді. Право вдови на успадкування закріплене у ст. 93. Зокрема, ст. 101 Просторової Редакції закріплює норму, що жінка повинна зберігати майно чоловіка для передачі його дітям або мала виплатити їм втрачені кошти. Коли діти жорстоко поводитися з нею, мати могла залишити їх без спадщини згідно з 106 статтею [7, с. 33]. У випадку, якщо вдова не виходила заміж вдруге, то мала право на успадкування частини майна чоловіка. Жінки і доньки великих феодалів, бояр використовували багато привілеїв у сфері спадкового права порівняно зі смердами.

Церковні устави Володимира Великого (ст. 9) та Ярослава Мудрого (2-4 ст.) визначають покарання за злочини, скоєні проти жінок. Але покарання за вбивство жінки і чоловіка були істотно різними. Основна їх мета, відшкодувати збитки потерпілим (головщина) і родичам та стягнути грошову пеню на користь князя (віра). За вбивство чоловіка віра була вдвічі більшою, ніж за вбивство жінки, яка становила 20 гривень, згідно ст. 88 Просторової Правди [7, с. 32]. Насильницька смерть жінки була прирівняна до такого злочину, як нанесення важких тілесних ушкоджень чоловіку.

Закони Київської Русі, насамперед, захищали представників стану феодалів. За «Церковним Статутом Ярослава» ст. 2 у разі «умички» – викрадення незаміжньої дівчини, розмір покарання залежав від соціального стану дівчини, яку було викрадено. У випадку образи чужої жінки непорядним словом, величина штрафу залежала теж від того, чиєю дружиною вона була. В ст. 30 Статуту Ярослава зазначено, якщо вона була з дворянської знаті, то кривдник сплачував 5 гривень, городянина – 3 гривні, а якщо просту селянку, то мав сплатити «один резан» [8, с. 43]. Все це означає, що правовий та соціальний стан жінок у Київській Русі визначав величину покарання за злочини здійснені проти них.

Проте, існували норми які обмежували свободу, поведінку і більшість особистих прав жінок. Відповідно до ст. 53 Церковного статуту Ярослава,

вони не мали права втручатися у політичне і соціальне життя держави, повинні були не з'являтися серед людей, а лише з чоловіком і вести відчужений спосіб життя [8, с. 42].

Отже, за Руською правдою, Статутом князя Ярослава про церковні суди та Уставом Князя Володимира, жінки були наділені значними особистими та майновими правами. Але існував ряд статей, які надавали чоловіку можливість займати більш привілейований статус у суспільстві. Законодавство Київської Русі чітко відображає особливість феодального права як права-привілею. Жінки, які належали до стану феодалів користувалися рядом переваг у сфері кримінального, спадкового та шлюбно-сімейного права. Через всі ці обставини багато прав та свобод жінок в реальне життя втілені не були.

Список використаних джерел:

1. Щапов Я. Н. Брак и семья в Древней Руси // Вопросы истории. – 1970. – № 10. – С. 216-218.
2. Пономарьов А. Звичаєве право і правові уявлення / А. Пономарьов // Українці: Історико-етнографічна монографія: У 2 кн. – кн. 1. – Опішне, 1999. – С. 352-357.
3. Пушкарева Н. Л. Женщины Древней Руси. – М., 1989. – 128 с.
4. Грицяк Н. В. Суспільний стан української жінки: історична ретроспектива та сучасні проблеми // Жінка в Україні: Міжвід. наук. зб. / За ред. А. І. Комарової. – К., 2001. – Т. 23. – С. 322-335.
5. Плісовська Е. А. Соціологічний та історичний аналіз соціального статусу жінок: Автореф. дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.03 / НАН України; Ін-т соціології. – К., 1997. – 22 с.
6. Ричка В. М. Шлюб і подружнє життя у Київській Русі // Український історичний журнал. – К., 1992. – № 1. – С. 131-141.
7. Руська Правда: (Коротка та Просторова редакції) // Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. для юрид. вищ. навч. закладів і ф-тів: У 2 т. / В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький; За ред. В. Д. Гончаренка. – К., 1997. – Т. 1. З найдавніших часів до початку ХХ ст. – С. 27-39.
8. Статут князя Ярослава про церковні суди: (Просторова редакція) // Там само. – С. 41-45.
9. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / А.П.Пономарьов, Л.Ф.Артюх, Т.В.Косміна та ін. – К.: Либідь, 1993. – С. 154.
10. Аніщук Н. В. Тенденції розвитку інституту конституційно-правового статусу жінок в Україні: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.13 / Одеська національна юридична академія. – Одеса 2001. – С. 23.
11. Гендерний аналіз українського суспільства. – К.: ПРООН, 1999. – С. 40.